

FAKTORING U BOSNI I HERCEGOVINI

Pregledni članak

Nedeljko Krajišnik, email: nedeljko.krajsnik@gmail.com

Internacionalni univerzitet Travnik

Sažetak: Faktoring danas predstavlja značajan način finansiranja, kako velikih korporacija, tako i malih i srednjih preduzeća, koji se zasniva na otkupu potraživanja prodavcu po osnovu prodate robe kupcu. Faktoring je posao čiju suštinu predstavlja isplata klijentu njegovih potraživanja prema trećim licima, naplata tih potraživanja od trećih lica i vršenje drugih, sa ovim povezanih, usluga u robnom i novčanom prometu uz naknadu. Ugovor o faktoringu (engl. factoring contract, njem. Factoringvertrag) je ugovor kojim se klijent obavezuje faktoru (obično banka) cedirati sva kratkoročna potraživanja iz ugovora o isporuci robe i pružanja usluga, prije njihove dospelosti (globalna cesija), a faktor se obavezuje uz naknadu prihvatiti ponuđene poslove, ako ga zadovoljava platežna sposobnost klijentovih dužnika, s obavještanjem (notifikacijom) ili bez obavještanja dužnika o tom prenosu, a rizik naplate potraživanja snosi ili klijent ili faktor. Izraz faktor potiče od latinskog glagola facio (činiti), dakle faktor je "onaj koji čini", odnosno to je subjekt koji radi neke poslove za druge. Definicija ugovora o faktoringu u različitim zemljama zavisi od pravnog koncepta, kulture poslovanja, komercijalno-finansijskih potreba određenog tržišta i slično. Kako će se pojmovno odrediti faktoring zavisi od toga kako i iz kog ugla se ovaj pravni posao posmatra: da li prvenstveno sa ekonomskog (privrednog) stanovišta, ili se primarno analiziraju njegove ugovorne (pravne) karakteristike.

Ključne riječi: Ugovor, Faktoring, Faktor

FACTORING IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Abstract: Factoring today is a significant way of financing, both large corporations and small and medium enterprises, which is based on the purchase of receivables from the seller on the basis of goods sold to the buyer. Factoring is a business whose essence is the payment to the client of his receivables from third parties, collection of these receivables from third parties and the performance of other related services in goods and money transactions for a fee. 1 Factoring contract (Factoringvertrag) is a contract by which the client undertakes to assign to the factor (usually a bank) all short-term receivables from the contract for the supply of goods and services, before their maturity (global cession), and the factor undertakes accept the offered jobs for a fee, if it is satisfied by the solvency of the client's debtors, with notification (notification) or without notifying the debtor of the transfer, and the risk of collection of receivables is borne by either the client or the factor. The term factor comes from the Latin verb facio (to do), so a factor is "one who does", that is, it is a subject who does some work for others. The definition of factoring agreements in different countries depends on the legal concept, business culture, commercial and financial needs of a particular market and the like. How factoring will be conceptually determined depends on how and from which angle this legal business is viewed: whether primarily from an economic point of view, or whether its contractual (legal) characteristics are primarily analyzed.

Keywords: Contract, Factoring, Factor

UVOD

Faktoring je pravni posao kupoprodaje postojećeg nedospjelog ili budućeg kratkoročnog potraživanja, nastalog na osnovu ugovora o prodaji robe ili pružanju usluge u kome učestvuju

ustupilac, faktor i dužnik. Predmet faktoringa može biti otkup svakog postojećeg nedospjelog ili budućeg, cijelog ili djelimičnog, kratkoročnog potraživanja koje je nastalo po osnovu ugovora o prodaji robe ili pružanju usluge, zaključenog između poslovnih subjekata.

Regulativa faktoring usluga na području BiH i neposrednog okruženja još uvijek je u razvoju. Nesporno je međutim, da zbog tradicionalnih ekonomskih i društvenih odnosa te prometa koji se ekonomskom logikom razvijaju lokalno, za ekonomske gabarite regije, faktoring je mehanizam koji će, izvjesno, moći podržati ekonomski razvoj, zahvaljujući povećanju i ubrzanju naplativosti potraživanja te savjetodavnim nadzorom. Faktoring u Bosni i Hercegovini je u povoju. Zakon o faktoringu je donesen nedavno u Republici Srpskoj (sam kraj 2020. godine), a nešto ranije u Federaciji BiH (2016. godine), ali se može pronaći zakonski okvir za faktoring u izvjesnom broju različitih entitetskih zakona.¹⁸⁸ Ipak, u ovom slučaju, postojanje zvaničnih pravnih propisa ne garantuje poslovnu efikasnost. Kada je riječ o pravnom okruženju za faktoring, izvršenje ugovora i efikasnost sudova u rješavanju potraživanja je naročito značajno. Naročito je bitno da ugovori budu završeni ili izvršeni na vrijeme, u vrijeme početka rada kompanija s novim klijentima.

Slika 1. Tok procesa faktoring aktivnosti¹⁸⁹

Faktoring je svakako veoma interesantan način finansiranja tekućeg poslovanja. Za razliku od drugih načina pozajmljivanja finansijskih sredstava kod kojih zaduživanjem raste pasiva zajmoprimaoca, kod faktoringa se finansiranje vrši na osnovu aktive (dijela aktive koji se odnosi na potraživanja od kupaca). Time se ne povećava zaduženost, čuva se kreditna sposobnost i poboljšava likvidnost i to prevashodno u segmentu malih i srednjih privrednih subjekata. Generalni problem faktoringa kao finansijskog posla je taj što čak i zemljama EU u kojima već ima dužu tradiciju razvoja, nema dovoljnu pozitivnu tržišnu prepoznatljivost. Takođe je poželjna i harmonizacija pravnih propisa koji su relevantni za obavljanje faktoring aktivnosti na nivou svih zemalja EU, kako bi se povećao obim, prvenstveno međunarodnih faktoring operacija. Postojeće prakse na području EU se razlikuju od zemalja u kojima ne postoje propisi, pa do onih sa relativno strogim režimima regulacije za faktoring. Odgovarajući nivo regulatornog nadzora je koristan za razvoj faktoringa u zemljama u razvoju. To se posebno odnosi za percepciju faktoringa od strane malih i srednjih poduzeća, a posebno u jurisdikcijama s nižim stepenom razvoja finansijskih usluga. Uvođenje javnog nadzora u određenoj mjeri (npr

¹⁸⁸ Zakon o faktoringu Federacije BiH ("Sl. novine FBiH", br. 14/2016)

¹⁸⁹ Kovačević R., Značaj i uloga faktoringa kao instrumenta finansiranja izvoza - iskustva novih članica Evropske unije, „Ekonomska analiza“, Beograd, br. 165, 2005.str.47

licenciranje, odobrenja za upravljanje, nezavisne revizije, itd.) može pomoći percepciju faktoring iz pozicije svojih potencijalnih korisnika i može pomoći privlačenju investicija povećanjem transparentnosti industrije.¹⁹⁰

1. USLOVI KORIŠĆENJA FAKTORINGA U BIH

Kao jedna od dominantnih karakteristika finansijskog sistema Bosne i Hercegovine se ističe nizak nivo njegove razvijenosti, što predstavlja veliki problem u poslovanju realnog sektora privrede. Ipak, tokom poslednjih nekoliko godina dolazi do veoma značajnih promjena u okviru finansijskog sistema, posebno u poslovanju bankarskog sektora. Privatizacija bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini je uspješno provedena kraju, pri čemu je ovaj sektor jedna od rijetkih grana privrede u kojoj su ostvarene značajnije direktne strane investicije. Uprkos činjenici da u Bosni i Hercegovini još uvijek posluje veliki broj banaka (u Federaciji Bosne i Hercegovine ih ima ukupno, dok u Republici Srpskoj posluje osam banaka), privatizacija bankarskog sektora i aktivnosti na polju njegove konsolidacije su donijele pozitivne efekte. Tokom poslednjih desetak godina zabilježen je značajan rast nivoa depozita i profita banaka, ali profitabilnost njihovog poslovanja u Bosni i Hercegovini je još uvijek na dosta niskom nivou, prije svega zbog postojanja velikog broja nenaplativih i teško naplativih kredita i niske efikasnosti pravosuđa koja stvara značajne probleme bankama prilikom naplate potraživanja. Strukturu bankarskog sektora u Bosni i Hercegovini u značajnoj meri karakteriše i izražen disbalans između dva entiteta, pri čemu je poslovanje bankarskog sektora u Federaciji Bosne i Hercegovine značajno razvijenije nego što je slučaj u Republici Srpskoj. Značajan argument u korist razvoja faktoringa na tržištu Bosne i Hercegovine predstavlja činjenica da su kamate koje poslovne banke naplaćuju na kredite koje daju privredi, uprkos činjenici da se već osam godina bilježi trend njihovog smanjenja, još uvek na dosta visokom nivou i da značajno opterećuju poslovanje realnog sektora. Kao jedna od najznačajnijih karakteristika privrede Bosne i Hercegovine ističe se nespремnost banaka da kreditiraju poslovanje novih preduzeća, kao i malih preduzeća koja ne raspolažu odgovarajućom imovinom koju bi mogli dati kao garanciju prilikom zaduživanja. Upravo ova činjenica predstavlja još jedan veoma značajan element koji bi mogao imati važan doprinos razvoju faktoringa u Bosni i Hercegovini. Faktoring se pokazao kao veoma korisno rješenje u zemljama koje karakteriše nedovoljna efikasnost sudskih izvršnih postupaka koja se ogleda u njihovom prevelikom trajanju. Pored toga, faktoring je dovodio do veoma značajnih pozitivnih rezultata u zemljama koje karakterišu loše sudske evidencije koje za posljedicu imaju teško dokazivanje prioriteta potraživanja i njihovu naplatu. Navedeni problemi su veoma izraženi u Bosni i Hercegovini tako da se faktoring nameće kao alternativni izvor finansiranja koji bi u značajnoj mjeri mogao dovesti do smanjenja ili potpune eliminacije navedenih problema. Prema istraživanjima koje je Svjetska banka sprovela tokom 2013. godine prosječno trajanje sudskog spora u Bosni i Hercegovini je iznosilo 595 dana, pri čemu su troškovi samog postupka prosječno iznosili oko jedne trećine vrijednosti postupka (34%). Poseban problem u naplati potraživanja putem suda predstavlja činjenica da prosječno postoji 37 zakonskih procedura zbog kojih se obavljaju interakcije među stranama u sporu ili sa određenim sudom.¹⁹¹

¹⁹⁰ Mikerević D.; Šanse i zamke faktoringa u saniranju nelikvidnosti preduzeća i privrede ACTA ECONOMICA, Godina XI, broj 18 / februar 2013.str.101-103

¹⁹¹Balaban, M., Župljanin, S., Faktoring kao značajan izvor finansiranja preduzeća, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, 2017.str.98-100

1.1. Ekonomski aspekt pojma faktoringa

Ukoliko se faktoring posmatra sa ekonomskog aspekta, on predstavlja specifičnu vrstu realizacije i obezbjeđenja naplate potraživanja, odnosno finansiranja na osnovu prenijetih potraživanja. Faktoring je, dakle, posebna složena finansijska usluga koju pruža faktoring društvo, a koja u sebi sadrži više usluga kao što su:

- finansiranje komitenta (ustupaoca potraživanja) kroz avansne uplate;
- vođenje računa (knjigovodstvo) u vezi sa potraživanjem;
- naplata potraživanja;
- garancija (zaštita od neplaćanja od strane dužnika).¹⁹²

Faktoring je, dakle, finansijska tehnika pogodna za izvoznike i domaće subjekte, kojima omogućava veću konkurentnost u prodaji kupcima na domaćem i međunarodnom tržištu. Koristi se u poslovima kratkoročnog finansiranja prometa na domaćem tržištu i uvoza/izvoza preko posebne organizacije (faktora) kojoj kupac mora podnijeti na odobrenje sve fakture prije izvršenja isporuke narudžbi. Faktor stalno ispituje kreditnu sposobnost kupca prije nego što preuzme bilo koju obavezu plaćanja i za svoju uslugu zaračuna proviziju. Riječ je o mogućnosti prodaje potraživanja koje dobavljač ima od kupca (dužnika) nekoj od specijalizovanih institucija – faktoru. Ulogu faktora (faktoring organizacije-društva) može obavljati privredni subjekt osnovan u skladu sa zakonom koji definiše poslove faktoringa. Njegova osnovna aktivnost odnosi se na naplatu na njega prenijetih, tj. od komitenta (klijenta) cediranih potraživanja. Dakle, faktor time prihvata obavezu prema komitentu da u odnosu na primljenu fakturu (ili više njih) u tačno predviđenim rokovima izvrši plaćanje u određenom procentu ili u cjelosti. Gledano sa ekonomskog aspekta, usluga faktoringa bi se u dala opisati kao otkup nedospjelog potraživanja od privrednog društva, čime se nelikvidna aktiva tog društva pretvara u likvidnu.¹⁹³

1.2. Faktoring legislativa u Bosni i Hercegovini

Zakon o faktoringu u Federacija BiH postoji od 2016. godine, ali su se do sada poslovi faktoringa sporo razvijali usljed pravnih nejasnoća i odsustva konkretnog zakona (koji je relativno skoro donesen), a kojim bi se uredila ova oblast. Donošenjem ovog zakona, Federacija BiH je dobila odgovarajuću zakonsku regulativu koja će pospješiti dalji razvoj faktoringa i omogućiti subjektima uslove za efikasniju naplatu potraživanja. Istovremeno potrebna je daleko veća promocija ovih, u savremenoj poduzetničkoj praksi široko primijenjenih i značajnih, instrumenta finansiranja obrtnih sredstava privrede i posebno izvoza putem edukacije finansijskih i računovodstvenih radnika, analitičara, kontrolora i menadžera, kao i udruženja poslodavaca.

S druge strane, u Republici Srpskoj se još više kasnilo sa zakonskim regulisanjem ove oblasti, pa je Zakona o faktoringu donesen tek 2021. godine, pa je za očekivati da će se u budućem periodu snažnije razvijati i sami faktoring poslovi.

Kada je u pitanju korištenje usluga faktoringa, onda su prednosti korištenja višestruke i shodno ciljevima koji se postižu faktoring poslovima, te prednosti se mogu posmatrati kako na mikro nivou, tako i na makro nivou. Na mikro nivou prednosti faktoringa ogledaju se u povećanju obrtnih sredstava i likvidnosti subjekata kao i u poboljšanju kreditne sposobnosti, boniteta, konkurentne sposobnosti, prodaje i rentabilnosti poslovanja, zatim u održavanju postojeće

¹⁹²Isto., str.18

¹⁹³Ristić, D., Rička, Ž., Mogućnosti korištenja faktoringa na tržištu Bosne i Hercegovine, pregledni rad, Tranzicija, Vol. 17 No. 35, 2015.str.47

solventnosti i zaduženosti te u poboljšanju pravne zaštite i nadzora nad procesom naplate potraživanja i time smanjenju rizika naplate. Prednosti faktoringa na makro nivou definisane su kroz olakšan pristup međunarodnim tržištima roba i usluga, povećanje konkurentnosti izvoza, povećanje stepena uspješnosti realizacije izvoznih poslova, povećanje izvoza i rast izvoznog sektora, uravnoteženje bilansa vanjsko-trgovinske robne razmjene i platnog bilansa zemlje.

Predmet faktoringa može biti svako postojeće ili buduće, cijelo ili djelimično, nedospjelo kratkoročno novčano potraživanje koje je nastalo iz osnova ugovora o prodaji robe, proizvoda ili pružanja usluga u proizvodnji, trgovini i uslugama kao i potraživanja nastala po osnovu izvođenja investicionih radova i izvoza proizvoda i usluga, zaključenog između privrednih društava kao pravnih lica koji samostalno obavljaju djelatnost proizvodnje i prodaje proizvoda i vrše usluge na tržištu radi sticanja dobiti u skladu sa odredbama zakona, zatim između samostalnih preduzetnika koji obavljaju privrednu djelatnost, kao i javnih preduzeća. Sam zakon o faktoringu razlikuje dvije vrste faktoringa i to:

- domaći faktoring koji predstavlja finansijsku uslugu čiji predmet je prodaja i prenos potraživanja nastalog prodajom robe ili pružanjem usluga između domaćih pravnih lica na tržištu BiH, i
- međunarodni faktoring koji predstavlja finansijsku uslugu čiji je predmet prodaja i prenos potraživanja nastalog po osnovu izvoza i uvoza roba i usluga.

Društva koja bi se u BiH bavila poslovima faktoringa a koje se osnivaju u radi obavljanja poslova faktoringa moraju prilikom osnivanja uplatiti kapital u novcu u iznosu od 750.000,00 KM čime stiču status nedepozitnih finansijskih institucija.

2. KORIŠTENJE FAKTORINGA U PRAVNOM PROMETU

U otežanim uslova privređivanja, predvidljiv novčani tok i optimalna likvidnost su od ključnog značaja za stabilno poslovanje i sigurnu finansijsku budućnost privrednog subjekta. Faktoring može biti definisan kao finansijski instrument kojim faktor (institucija koja se bavi faktoringom) finansira privredne subjekta na osnovu budućih (nedospjelih) potraživanja proisteklih iz prodaje roba ili usluga na domaćem ili inostranom tržištu. U dinamičnom i tehnološki naprednom privrednom okruženju, način na koji privredni subjekat može da stekne konkurentsku prednost jeste bolje upravljanje na području finansiranja. U otežanim uslova privređivanja, predvidljiv novčani tok i optimalna likvidnost su od ključnog značaja za stabilno poslovanje i sigurnu finansijsku budućnost privrednog subjekta.

Počeci faktoringa kao načina poslovanja primjećuju se čak i prije 1400. godine u Engleskoj.¹⁹⁴ Također se pretpostavlja kako je faktoring bio usko vezan za banke koje nisu radile s građanstvom. Poslije se faktoring proširio na finansiranje nezvezano uz robe, kao što su samostalni dugovi. No, kao i svi finansijski instrumenti i proizvodi, tako se i faktoring tokom vremena razvijao. Njegov razvoj je najprije potaknut opštim razvojem organizacijskih struktura kompanije, sve boljom prometnom povezanošću, pogotovo zračnim prometom i razvojem komunikacijskih tehnologija (telegraf, telefon i sada internet). Do početka 20. vijeka u Sjedinjenim Američkim Državama faktoring se koristio kao dominantan način pribavljanja radnoga kapitala u tekstilnoj industriji. Upravo se zbog drukčijega bankarskog sistema u Americi faktoring snažno razvio. Za razliku od Kanade gdje je bankarski sistem bio većinom u državnim rukama, zbog čega su postojala snažna ograničenja, pa je razvoj faktoringa poprilično zaostao. Najveća zablude o faktoringu jeste to što ga neki smatraju kreditom. Ipak, faktori,

¹⁹⁴Spasić, I., et all., Faktoring – instrument financiranja u poslovnoj praksi – nekoliko važnih pravnih aspekata, Ekonomska istraživanja VOL 25 NO 1, 2012.str.3-5

odnosno davatelji te usluge, omogućuju sredstva određenoj kompaniji, čak i kada banke to ne žele, ali su ti davatelji usluge prije svega usredsređeni na kvalitet duga.

Factoring je rizičan posao, kako za firmu za factoring, tako i za klijenta, jer se odluke o plasiranju sredstava baziraju na provjeri boniteta poslovnih partnera. Factoring poslovi u domaćem i međunarodnom prometu su mehanizam finansiranja kojim se organizacije koje se bave tim poslovima (faktori ili factoring firme) ugovorom obavezuju da će preuzeti potraživanja svog komitenta (proizvođača, trgovca,...) koje ima prema trećem licu. To je pravni posao kojim se potraživanja factoring povjerioca iz ugovora o isporuci robe ili usluga ustupaju specijalizovanoj firmi koja preuzima rizik naplate klijentovog dužnika. Iz navedenog proizilazi da se radi o ustupanju (cesiji) ovih klijentovih potraživanja faktoru i da su funkcije factoringa finansiranje, osiguranje naplate i upravljanje potraživanjima.

Uobičajene su podjele factoringa na domaći i međunarodni. Međunarodni factoring se dijeli na uvozni i izvozni. Jedna od najstarijih podjela je na factoring sa regresom i factoring bez regresa. Factoring sa regresom, tj. sa pravom faktora da, u slučaju nenaplate, obeštećenje traži od prodavca, često se naziva i kvazifactoring i u primjeni se javlja sve manje. U praksi se najčešće primenjuje kada je mogućnost reklamacije povećana ili vremenski neodređena i faktor ne može da predvidi njenu visinu i momenat isticanja od strane kupca. U novije vreme prisutna je i podjela factoringa na direktni i dvofaktorski. Postoji podjela i na pravi i nepravi factoring. Kod pravog factoringa, faktor uz naplatu ugovorenog procenta vrijednosti potraživanja i upravljanja potraživanjem, preuzima i odgovornost za naplatu potraživanja od dužnika (tzv. delkredere rizik), što znači da su zastupljene sve funkcije factoringa (finansiranje, upravljanje potraživanjem i rizik naplate). Kod nepravog factoringa faktor kupuje potraživanje bez preuzimanja delkredere rizika. Postoji i factoring po dospelosti, gdje faktor kupuje klijentova potraživanja sa danom dospelosti (isključena funkcija finansiranja). Factoring je primjeren za mala i srednje velika poduzeća, kao i za tvrtke koje imaju sezonsku prirodu posla. Posebno je primjeren za izvozna poduzeća. Factoring pruža mogućnosti poduzećima da ostvare pravovremeni pristup alternativnim izvorima finansiranja koji će pratiti potrebe poduzeća, što je od velikog značaja za mala i srednja poduzeća u Bosni i Hercegovini, jer će se ona nastaviti suočavati s problemom nedostatka obrtnih sredstava.¹⁹⁵

2.1. Korišćenje factoringa u Bosni i Hercegovini

Factoring je relativno nov način finansiranja na našem tržištu. To je usluga jednostavnog i efikasnog rješavanja potrebe privrednih subjekata za likvidnošću. Factoring je finansijski alat koji preduzeću pruža mogućnost da za račune izdate na odloženo plaćanje dobije novac u roku od 24 sata. Jednostavna provjera boniteta kandiduje preduzeće za ovaj tip usluge, čime se izbjegava dugotrajnu i komplikovanu proceduru dobijanja bankarskog kredita. Imajući u vidu da se najveći dio moderne trgovine odvija na taj način što su prodavci, u cilju povećanja svog učešća na tržištu, primorani da nude kupcima povoljne uslove plaćanja, kao što su prodaja na otvoreni račun, odloženo plaćanje (30-180 dana) i slično, jasno je da je time factoring dobio šansu za ekspanziju. Relevantni podaci o ukupnom prometu u svjetskoj trgovini, koji se odvija putem factoringa, ukazuje na činjenicu da je factoring sve manje mogućnost za uvećanje profita, a sve više potreba, kako u razvijenim zemljama, tako i u zemljama u razvoju. Širom svijeta factoring je dominantna forma finansiranja baziranog na imovini i važan izvor spoljnog finansiranja za kompanije. Factoring je sveukupan finansijski paket koji kombinuje finansiranje tekućeg kapitala, zaštitu od kreditnog rizika, finansijska izvještavanja u vezi sa potraživanjima

¹⁹⁵ Starčević, V. i Subotić, S., Factoring kao oblik finansiranja malih i srednjih preduzeća u zemljama u tranziciji, Poslovni konsultant, 2014.str.35-41

i usluge naplate potraživanja. U sklopu ugovora, faktor (kupac) kupuje potraživanja (od strane prodavca potraživanja) uglavnom bez prava „regresa“ ka prodavacu potraživanja i preuzima odgovornost za dužnikovu sposobnost plaćanja. Ako dužnik bankrotira ili nije u stanju da izmiri obaveze, faktor je taj koji će prodavacu platiti potraživanja. Dakle, u uobičajenoj faktoring relaciji faktor obezbjeđuje čitav set usluga. Kreditne usluge uključuju ocjenjivanje kreditne vrijednosti dužnikovih (klijentovih) kupaca u odnosu na koje faktor namjerava preuzeti potraživanja. Faktori obično baziraju ove procjene na njihovim odgovarajućim podacima i javno dostupnim podacima o rezultatima u pogledu naplate potraživanja.¹⁹⁶ Usluge naplate obuhvataju naplatu kratkoročnih potraživanja i zastarjelih računa, te minimiziranje gubitaka povezanih sa ovim drugim. Ovo uključuje i naplatu potraživanja prinudnim putem. Faktor može ostvariti nekoliko važnih prednosti prilikom odobravanja kredita i pružanja usluga naplate. Prvo, može ostvariti značajne ekonomije obima u obje aktivnosti u odnosu na svoje klijente. Zato što faktor vrši ove usluge za veliki broj različitih klijenata, on je u stanju amortizirati fiksne troškove povezane sa njima. Uz to, većina malih preduzeća vjerovatno nemaju dovoljno stručnosti u ova dva područja. Konačno, faktori generišu odgovarajuće baze podataka o rezultatima naplate potraživanja. Najveći faktori sa dugogodišnjim iskustvom u principu postaju ekvivalenti velikih mjesta razmjene kreditnih informacijama, pružajući alternativu za privatne biroa za komercijalne kredite i javne registre kredita. Jedna od osobina faktoring odnosa je da faktor obično avansira manje od 100 procenata od nominalne vrijednosti potraživanja, iako preuzima vlasništvo nad cjelokupnim potraživanjima. Razlika između ovog avansiranog iznosa i iznosa računa kreira rezervu za faktora. Ova rezerva se koristi kao pokriće za propuste u plaćanjima odgovarajućih računa koji proizlaze iz kupčevih potraživanja ili odštete. Ako i kada račun biva plaćen u potpunosti, faktor oslobađa rezervnu sumu klijentu. Tipičan iznos unaprijed plaćenog novca može biti 70 procenata (iako ponekad ide i do 90 procenata), što rezultira u rezervi od 30 procenata. Faktori naplaćuju od klijenata proviziju, i dodatna kamatna plaćanja. U najjednostavnijim aranžmanima sve ove dažbine mogle bi se objediniti u jedinstvenoj proviziji. Dakle, na primjer, ako faktor kupi 1 000 KM potraživanja od klijenta pod faktoring odnosom koji određuje 70 procenata isplate unaprijed i dva procenta provizije, faktor će isplatiti unaprijed 680 KM i preuzeti vlasništvo nad potraživanjima na dan kada su računi dostave generisani. Ako su računi plaćeni za 31 dan, faktor isplaćuje klijentu 300 KM na 31-i dan.

Factoring je sve veći izvor vanjskog finansiranja, kako za korporacije, tako i za mala i srednja preduzeća. On omogućava veoma rizičnim dobavljačima da prenesu svoj kreditni rizik na visoko kvalitetne kupce. Factoring je naročito koristan u zemljama sa slabim sudskim izvršenjem i evidencijom koja nije kompletna o podržavanju prioriteta potraživanja jer se potraživanja prodaju, prije nego da se pokrivaju kolateralom, a potraživanja koja su predmet faktoringa nisu dio imovine bankrotiranih subjekata. Statistika pokazuje da je factoring uobičajeniji u zemljama s većim ekonomskim razvojem i rastom i razvijenim biroima s kreditnim informacijama. Ugovor o faktoringu se isključivo pravi u pismenoj formi zbog njegove kompleksnosti u pravnom smislu. Ugovorom o faktoringu preciziraju se odnosi između faktora i prodavca. Ugovorom se precizira potraživanje koje će biti predmet faktoringa. Faktor najčešće određuje kupce za koje će prihvatiti prenos potraživanja. Pri tome se određuje i kreditni limit za te kupce, tj. iznos do koga je faktor obezbijedio pokriće preko osiguranja ili drugog faktora. Postoji i tzv. „bulk“ factoring, po kome faktor prihvata sve fakture i sve kupce koje prodavac ima. Razumljivo je da se ova vrsta faktoringa primjenjuje selektivno – samo za

¹⁹⁶ Balaban, M., Župljanin, S., Factoring kao značajan izvor finansiranja preduzeća, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, 2017.str.20

određene prodavce. Ugovorom se definišu i dokumenti kojim prodavac dokazuje da je izvršio isporuku. To su: faktura, otpremnica, carinski certifikat (kod izvoznog faktoringa), protokol o primopredaji robe i sl. Faktor, također, obračunava dvije vrste troškova. Trošak usluge kreće se od 0,5 do 1,5% od vrijednosti fakture, a trošak finansiranja je na nivou bankarskih kamatnih stopa za kratkoročne kredite. Faktoring je oblik finansiranja obrtnog kapitala preduzeća koji ne povećava njegovu zaduženost, ne opterećuje bilans preduzeća i ne umanjuje njegov kreditni potencijal kod poslovnih banaka. Treba naglasiti da osim evidentnih prednosti, faktoring ima i nedostataka kao što su: finansiranje je kratkoročno, faktoring nastaje samo kad je faktor siguran u bonitet dužnika i finansiraju se samo klijenti većeg obima poslovanja. Ukoliko se kao faktor pojavljuje banka onda se taj posao naziva forfetingom i isti se zaključuje samo za jedan posao, a ne za više (kao što je slučaj u faktoringu). Iako je u Evropi i svijetu ova vrsta usluge razvijena i predstavlja značajan izvor kratkoročnog finansiranja preduzeća, u Bosni i Hercegovini je još uvijek u samom začetku ali ima potencijal da donese značajne beneficije u BiH poslovnu zajednicu i doprinese boljem poslovnom okruženju. To može biti jedan od najfleksibilnijih finansijskih instrumenata koji podržava trgovinu i pogonska snaga za dalji rast ekonomije BiH. Faktoring s regresom je tehnologija koja može ublažiti problem nedostatka transparentnosti u poslovnom okruženju sa slabim informacionim infrastrukturama ali samo u slučaju kada su predmet faktoringa potraživanja od veoma kvalitetnih kupaca. Faktoring omogućava bržu cirkulaciju sredstava i osigurava likvidnost i solventnost realne ekonomije.

Uvođenje faktoringa kao široko raspostranjene finansijske usluge u BiH obezbijedilo bi brži promet sredstava. Treba reći da u BiH ne postoji zakon o faktoringu, ali se može pronaći zakonski okvir za faktoring u izvjesnom broju različitih entitetskih zakona. S druge strane, postojanje zvaničnih pravnih propisa ne garantuje poslovnu efikasnost. Kada je riječ o pravnom okruženju za faktoring, izvršenje ugovora i efikasnost sudova u rješavanju potraživanja je naročito značajno. Kada bi banke u BiH mogle da obezbijede adekvatno kreditiranje privatnog sektora, uključujući kratkoročne kreditne linije, potreba za faktoringom bi vjerovatno bila mala. Što se tiče zamaha vezano za uvođenja faktoringa kao novog finansijskog proizvoda u BiH, u vrijeme sadašnje svjetske finansijske krize, reklo bi se da finansijske institucije mogu da čekaju stabilnije vrijeme, prije nego što ponude usluge faktoringa poslovnoj zajednici ili mogu početi da nude faktoring kao novi proizvod pokazujući svojim klijentima da rade u njihovom najboljem interesu tako što im pomažu da osiguraju likvidnost i solventnost u sadašnjem teškom vremenu. Ali kao i sve na ovim prostorima, pojavljuje se puno razloga da preduzeća ne koriste ovaj način finansiranja. Ti razlozi su: nedovoljna konkurencija faktoring firmi, nedovoljna Zakonska legislativa, skupi izvori finansiranja kako u bankarskom sektoru tako i u pratećim djelatnostima, preveliki zahtjevi za garancijama, naglašeno nepovjerenje u profitabilne oblasti izvoznih industrija... Privrednicima ostaje da se bore za svoju poziciju, „mole“ za kredite i garancije, i da čekaju bolje dane i stvarni ulazak evropskih integracija na ove prostore.

ZAKLJUČAK

Iz naprijed iznesenog izlaganja, možemo zaključiti da posao faktoringa predstavlja relativno moderan pravni i ekonomski institut koji se u savremenom svijetu primarno koristi radi finansiranja poslovnih subjekata u unutrašnjoj i međunarodnoj trgovini. Nastao u SAD i Engleskoj, faktoring je imao primarnu ulogu zadovoljenja esencijalnih potreba poslovnih subjekata koje se tiču finansiranja njihove aktivnosti prije dospijeca potraživanja, odnosno omogućivanje prije svega malim i srednjim, kao i relativno mladim kompanijama da dođu do svježeg novca toliko potrebnog za redovno održavanje likvidnosti i potrebne količine obrtnih sredstava, a bez zaključenja ugovora o kreditu sa komercijalnim bankama. Budući da je nastao u razvijenim tržišnim privredama, faktoring je svoja prva pravna, odnosno legislativna

normiranja prvo i dobio u tim, prvenstveno anglosaksonskim zemljama common law pravne tradicije. Kod nas, riječ je o neimenovanom ugovoru, budući da ga Zakon o obligacionim odnosima direktno ne definiše, a i dalje nemamo poseban trgovački zakon(ik) koji bi kao lex specialis regulisao trgovačke, odnosno ugovore između poslovnih subjekata. U Republici Srpskoj, za razliku od Federacije BiH, relativnokoasno je donesen zakon o faktoringu, pa se pravi efekti na teritoriji BiH tek očekuju. Zbog svoje del credere funkcije, faktoring je izuzetno praktično sredstvo za sve one poslovne subjekte kojima je neposredno važno da imaju stabilan cash flow a koji, po prirodi stvari, ne mogu brzo i jednostavno da dođu do povoljnih bankarskih kredita. Naime, faktoring organizacije, a koje su prevashodno finansijske, odnosno bankarske organizacije, ne donose odluku o zaključenju ugovora o faktoringu isključivo na osnovu onih kriterijuma koji su im relevantni kod ugovora o kreditu (kreditna istorija klijenta, njegova kreditna sposobnost, sredstva obezbijedenja i slično), nego na osnovu kvaliteta samih potraživanja klijenta, a koja su kratkoročna, sa rokom do devedeset ili stodvadeset dana i koja predstavljaju „čista“ knjigovodstvena potraživanja. Na taj način takvi trgovački subjekti su u prilici da razriješe jedan od najvećih poslovnih izazova koji se sastoji u obezbijedenju tekućeg obrtnog kapitala, a koji problem predstavlja jedan od ključnih problema i razloga za ekonomsko gašenje novih kompanija svuda u svijetu, a pogotovo u Republici Srpskoj i BiH uopšte. S druge strane, posebno kad je riječ o usmjerenim proizvodnim poslovnim subjektima, faktoring putem svoje uslužne funkcije omogućuje da dobar dio njihovih knjigovodstvenih i administrativnih poslova preuzme specijalizovana faktoring organizacija koja se brine o realizaciji njihovih potraživanja a sam klijent može neopterećen tim poslovima da se fokusira na svoj core biznis.

LITERATURA

- [1] Balaban, M., Župljanin, S., Faktoring kao značajan izvor finansiranja preduzeća, Nezavisni univerzitet, Banja Luka, 2017.
- [2] Kovačević R., Značaj i uloga faktoringa kao instrumenta finansiranja izvoza - iskustva novih članica Evropske unije, „Ekonomske analize“, Beograd, br. 165, 2005.
- [3] Mikerević D.; Šanse i zamke faktoringa u saniranju nelikvidnosti preduzeća i privrede ACTA ECONOMICA, Godina XI, broj 18 / februar 2013.
- [4] Ristić, D., Rička, Ž., Mogućnosti korištenja faktoringa na tržištu Bosne i Hercegovine, pregledni rad, Tranzicija, Vol. 17 No. 35, 2015.
- [5] Rovčanin A., Omerbegović A.; Alibašić M.; Mogućnost razvoja faktoringa u BiH, Sarajevo 2005.
- [6] Spasić, I., et al., Faktoring – instrument financiranja u poslovnoj praksi – nekoliko važnih pravnih aspekata, Ekonomska istraživanja VOL 25 NO 1, 2012.
- [7] Starčević, V. i Subotić, S., Faktoring kao oblik finansiranja malih i srednjih preduzeća u zemljama u tranziciji, Poslovni konsultant, 2014.
- [8] Zakon o faktoringu Federacije BiH ("Sl. novine FBiH", br. 14/2016 i 74/2020)
- [9] Zakon o faktoringu ("Službeni glasnik Republike Srpske", br. 123/2020 i 26/2021)
- [10] Zakon o obligacionim odnosima.